

Ignacije i školstvo

Jerko MATOŠ

Sažetak

Duhovna klima u kojoj Ignacije započinje obnovu »in capite et in membris«, može se opisati kao jesen i zalaz Starog svijeta i radanje humanističko-renesansnog poimanja i traženja života. Postojeće neznanje klera i siromašnih potiče Ignacija da se i sam oboruža potrebnim studijem i znanjem. Kasnije će i Ignacije i prvi isusovci biti gorljivi pristaše studija na sveučilištima što će u životu donijeti obilne plodove za svijet. Tako se prvi isusovci zauzimaju za izgradnju srednjoškolske i visokoškolske mreže u vlastitoj režiji. Osnivaju se kolegiji u velikim gradovima diljem Europe gdje isusovački profesori predaju ne samo svojim studentima nego i svjetovnjacima. Već godine 1580. Družba Isusova broji 144 kolegija, a plovicom XVIII. st. čak 670 kolegija. I u Hrvatskoj, u Zagrebu, isusovci će osnovati kolegij akademiju koja će biti početak stvaranja odgojno školske mreže koja nas je povezala sa svijetom kulture i znanosti. Isusovci su dakle ubrzo od putujućih misionara postali pretežno odgojni i školski red. Ignacije je išao za cjelovitim odgojem, jer se samo tako mogla provesti obnova i omasovljenje kršćanske izobrazbe.

Danas oko 6200 isusovaca s 82000 laika radi na odgoju oko 2 miliona daka i studenata.

Uvodno razmišljanje

Prohujalo je, evo, već pet stoljeća od rođenja Iniga Lopeza de Loyole, koji se za vrijeme studija u Parizu prozvao Ignacijem. Mi bismo htjeli primjereno obilježiti i proslaviti godinu njegova rođenja g. 1491., ali i za nas i za Hrvatsku je 1991. bila prijelomna. Godine 1491. konačno je slomljena vladavina Maura te započinje nacionalno ujedinjenje Španjolske simboličnim (ženidbenim) povezivanjem dviju suparničkih pokrajina Castille i Aragóna. Malo zatim Kolumbo otkriva Novi svijet...

Ali Stari svijet uza sav rascvat trgovine, bankarstva i određenog tehničkog napretka doživljava svoju jesen, svoj neminovni izlaz, a na obzoru se pomalja humanističko-renesansno poimanje i traženje života.

Viteški ideali, čiji je poklonik i naš Inigo, stvaraju iluziju donekle sredenog svijeta u tom posvemašnjem neredu života: punom taštine, gramzljive pohlepe i grube raspuštenosti. Skorojevići kojima je svojstvena žestoka okrutnost, siromašni vitezovi preziru bogatstvo i pohlepno čitaju maštovite romane i priče o starim vladarima i velikim junacima, koje u

pustolovinama i preobraženoj putenosti i u samozatajnoj askezi prema damama svoga srca žele nasljedovati - predstavljati svijet kojem nije strana čežnja za smislenijim životom, za iskrenim skrušenjem i milosrdem.

Gospodarski rascvat koristio je više bogatijem sloju nego sirotinji, među kojima se u XVI. st. stvara još veći jaz, toliko vidljiv između plemstva, činovništva, s jedne strane, i gradske sirotinje i bijednih seljaka s druge strane.

Naobrazba i školstvo povlastica je bogataških i građanskih sinova. Djevojke, ako dobivaju kakvu poduku, ostaju kod kuće. Samo uz velika odricanja pojedinci sa sela mogu plaćati smještaj i školarinu u gradu. Većina žena obavlja teške poslove i iscrpljuje se podizanjem djece, a mnoge da bi preživjele i došle do kakvog-takvog novca, odaju se prostituciji.

Praznovjerje se širi kao zarazna bolest, svijet je pun demona i vještica, vraćanja i proricanja: liturgija je kao i procesija teatralna, propovijedi pune trivijalnosti, jer neznanje i nemoral nisu zapreka klericima da napreduju na hijerarhijskoj ljestvici.

Eto, to bi bila u općim crtama duhovna klima, ili bolje reći duhovni ugar, na kojem Ignacije i mnogi pojedinci iniciraju obnovu i reformu »in capite et in membris«. Prilike su takve da se posvuda moralo početi od nule.

Ignacijev studij

Naša tema se zove: *IGNACIJE I ŠKOLSTVO*. Jasno da u kratkom izlaganju možemo uzeti u obzir onih petnaestak godina Ignacijeve uprave Družbom, vrijeme u kojem se inicira i organizira isusovačka školsko-pedagoška djelatnost, koja kroz dvjesto godina ima dominantnu ulogu u Europi i prekomorskim zemljama. Ali o ustroju srednjoškolske i sveučilišne izobrazbe te internatskog, kako je nakon pedesetgodišnjeg primjenjivanja, prokušavanja i raspravljanja na terenu kodificiran u obvezatnom *RATIO ATQUE INSTITUTIO STUDIORUM SOCIETATIS IESU* g. 1599., možemo kazati vrlo malo. Tada *NAUČNA OSNOVA* ili Metoda poučavanja bila je zajednička u svim isusovačkim školskim zavodima do ukidanja Reda g. 1773. kad se već snažno osjećala potreba da se veća pozornost posveti prirodnim i povijesnim znanostima, koje su se sve više cijeni- le polovicom XVIII. st.

Izložili smo sažeto Ignacijev životopis. Biografiju čovjeka koji je poznao svijet i koji je volio svijet i u sebi nosio duboki poziv da kršćanski-humano pomogne ljudima; *IUVARE ANIMAS!* Ignacijev je geslo i suma njegova unutarnjeg osvjedočenja. Ignacije je iskustveno osvjedočen da Božja milost nije neki godpodski kat *piano nobile* koji s prizemljem, životom nema veze. I Bog uzima u obzir navlastite pa i neobične darove čov-

jeka kojeg zove u svoju službu. I On nadovezuje na naravne darove i stečeno znanje...

U trideset i trećoj godini Inigo Loyola shvaća da u svijetu u kojem živi može primjereno »pomoći dušama« samo ako bude studirao. Polazi u Barcelonu, gdje se latinsko znanje ne predaje više srednjovjekovnom posvuda uobičajenom metodom, nego prema idealima novog *HUMANIZMA*.

Učenje gramatike i latinskih lekcija neprestano su mu ometala razna »prosvjetljenja« i jače zanimanje za duhovne stvari, te je slabo napredovao. »Razlučivanjem duhova« spoznao je da to nije bez vruga, koji ga ometa u tako važnoj stvari kao što je studij.

Ispovjedio se i čvrsto obećao da će radikalno prekinuti s takvim radom, a da će se samo u slobodno vrijeme voditi duhovne razgovore i skrb za neke redovnice.

Nakon 2. tečaja latinskog jezika prešao je na sveučilište u Alcalu, gdje je na artistskom (= filozofskom) fakultetu studirao logiku, zatim fiziku prema Albertu Velikom i sentencije Petra Lombarda.

Njegova izvanstudijska aktivnost došla je do ušiju Toledske inkvizicije koja ga je dugo proganjala, saslušavala i zatvarala zbog duhovnih razgovora za koje on, po mišljenju inkvizitora, nije imao teološke spremne, premda u njega nisu našli nikakvih vjerskih zastranjenja.

Odlazi na najbolji studij svoga doba u Pariz, u nadi da će se tamo moći posvetiti isključivo filozofskom studiju i da neće imati prilike gubiti s ljudima vrijeme, budući da ne zna francuski jezik. Studij slobodnih vještina ili filozofije završio je g. 1535, diplomom Magistra artium (što je isto kao i doktorat). Inauguralnim predavanjem i primanjem bireta uključen je u red profesora, stekavši pravo da predaje na nekom od pariških kolegija ili bilo gdje u svijetu.

U Parizu je nastavio godinu i pol dana studirati teologiju jer nije trebao akademskog stupnja za koji se tražio studij čak do 12 godina! On je iskustveno već toliko bio potkovan u teologiji da su mu se i doktori bogoslovlja divili kad bi govorio o teološkim stvarima. U Parizu je Ignacije, nakon brojnih neuspjeha, stvorio krug od »*ŠEST DRAGIH PRIJATELJA U GOSPODINU*« različitog podrijetla i karaktera. S njima je položio zavjete g. 1534. na Montmartreu, g. 1539, osnovao Družbu Isusovu, koju je nakon godinu dana ispitivanja odobrio g. 1540. papa Pavao III. bulom: *REGIMINI MILITANTIS ECCLESIAE*.

Valja napomenuti da su Ignacije i prvi isusovci gorljivi pristaše studija na sveučilištima, znamenitim središtima kao najboljom tekovinom srednjega vijeka. Pariški način studija (*MODUS PARISIENSIS*) su cijenili kao najbolji, a sami su bili ponosni što su pariški studenti i magistri (Polanco, Cron).

Ignacije i školstvo

Prvotno je Družba Isusova bila zamišljena kao vrlo mobilna zajednica zavjetovanih svećenika, čiji broj nije trebao prelaziti 60 članova. Oni su prema posebnom zavjetu poslušnosti rimske papi morali biti spremni poći onamo gdje su potrebni. Logično je da takvi putujući misionari ne mogu preuzimati stalne obveze i obećavati dulje zadržavanje na jednome mjestu u službi profesora i predavača, premda je među članstvom bilo briljantnih glava i vrsnih profesora. Stoga u *KONSTITUCIJAMA* (ustanovama reda) izričito piše: »*NO ESTUDIOS NI LECTIONES EN LA COMPANIA/MHSI*«: Const, I, 47/.

No Franjo Ksaverski ipak na Indijskom poluotoku preuzima g. 1543. prvi kolegij u kojem se ne samo stanuje nego i podučava. Ali taj osnutak nije imao nekog značenja za razvoj u Europi.

Isusovački kandidati su stanovali u vlastitim domovima (kolegijima) u Parizu, Coimbri, Valenciji, Padovi, Kölnu, Louvainu, a studirali bi na тамошњим sveučilištima. Takav način izobrazbe potrajao je desetak godina. Zatim slijedi razdoblje ubrzane izgradnje srednjoškolske i visokoškolske mreže u vlastitoj režiji za odgoj sve brojnijeg vlastitog članstva i sve većeg priljeva vanjskih đaka i studenata.

Nešto od španjolske grandeze i grandioznog nauma osnivanja ne samo kolegija nego i sveučilišta u Gandiji očituje se u traženju gandijskog vojvode i vicekralja Franje Borgije. U njegovu vojvodstvu je samo 80-ak starosjedilački katoličkih obitelji, 950 su obitelji pokrštenih Židova i Maura, koje su u srcu još uvijek vjerni Muhamedu i Mojsiju, a samo su po imenu kršćani. Trebalo bi otvoriti školu i sveučilište, što je obudovjelom Vojvodi za ljubav Ignacije učinio. Godinu dana kasnije papa je podijelio jednaka prava kao u Parizu i Salamanki, ali zbog tako sićušnog i zabačenog učilišta nitko se nije u velikim centrima uzrujavao. Sam vojvoda je stupio u isusovački red, a to je bila bomba, kakav prasak svijet odavno nije čuo, veli Ignacije. *Gandija je značajna u prelasku reda na odgojno-školski rad*, jer se tu prvi put zbio preokret jer su isusovački profesori počeli g. 1546. predavati ne samo svojim studentima, nego i laicima.

Borgija je velikodušno priskočio u pomoć Rimskom kolegiju, osnovanom, kad se našao u novčanim nevoljama, jer je nosio natpis: *ŠKOLA GRAMATIKE, HUMANOSTI I KRŠĆANSKOG NAUKA, BESPLATNO!* To je današnje sveučilište Gregorijana, nazvano po svome velikom mecenari Grguru XIII. koji je g. 1582. sagradio velebnu palaču i novčano dotirao ovo slavno sveučilište.

Internatski odgoj

Sam Ignacije bio je skeptičan u pogledu internatskog odgoja za koji su se kandidati javljali ponajviše u njemačkim zemljama. I danas ima protivnika koji tvrde da je internatski odgoj protivan Ignacijevu duhu.

Prvi veliki isusovački internat u Europi bio je Collegium Germanicum osnovan g. 1552. u Rimu da bi se pomoglo posvema ugroženom njemačkom katolicizmu u odgoju vrsnih svećenika, ali za kandidate u zavod javili su se i mnogi koji nisu namjeravali postati svećenici, takozvani konviktorci, koji su sami plaćali za svoje uzdržavanje. Prema takvima je Družba a i sam Ignacije bio veoma suzdržan, ne zbog pedagoških razloga nego zbog propisa redovničkog prava i stege.

Od takvih je propisa Ignacije odstupao ako su mu se razlozi za to činili valjani i ako su studenti laici bili spremni živjeti prema propisima kućnog reda.

Uvjeti za primanje bili su dob od 16 do 22 godine, a kandidati su mogli biti i stariji i ako su bili daroviti i poučljivi. Trebali su biti dobre tjelesne konstitucije i pristala izgleda, a ako nisu plemići (samo takvim su se popunjavali kaptoli i biskupije u Njemačkoj!), onda im ne smije manjkati plemenitost srca. Što više talenata, to bolje! Iz brojnih pravila vidi se da su pariški magistri imali vrlo visoke kriterije i strog postupak u primanju kandidata. Da su isusovci ubrzo od putujućih misionara postali pretežno odgojni i školski red razlogom su velike potrebe i činjenica da se države nisu brinule oko školstva kao danas. Ignacije je išao za cjelovitim odgojem, jer se samo tako mogla provesti obnova i omasovljenje kršćanske naobrazbe koju je renesansa njegovala u malim zatvorenim krugovima, dok ju je barok i gusta mreža isusovačkih srednjih i viših škola prenijela među mase. Godine 1580. Družba broji 144 kolegija, a polovicom XVIII. st. već 670 kolegija u kojima se odvijala glavnina isusovačkog rada. S početka postoje mješoviti kolegiji za isusovce i vanjske studente, npr. Coimbra u Portugalu. Uz neke su bile Akademije. Njih se pokatkad naziva također kolegijima ne samo u Zagrebu nego i drugdje. Isusovci su npr. u Beču preuzeli katedre na Filozofskom i Teološkom fakultetu, a takvih je primjera bilo i drugdje. Metoda je svjesno preuzeta iz Pariza, a prokušana je u najuspješnijem kolegiju u Messini na Siciliji za Ignacijeva života. Modus Parisiensis se razlikovao npr. od modus italiensisa, što je imao strogu i jasnu metodu, studenti su bili razdijeljeni u razrede iz kojih se prelazilo u viši nakon položenog ispita. Pariška metoda nije toliko težila za kvantitetom građe koliko za kvalitetom i njezinim usvajanjem stalnim predavanjima, ispitivanjima, vježbama i disputama. Išlo se za analizom teksta i za vlastitom pokušajem kreativnog oponašanja. Građa se predavala prema sposobnostima đaka i bez preskakanja. Profesor je trebao paziti na stupanj razumijevanja a ne na količinu građe. To je metoda neprestanog

vježbanja i usavršavanja u elokvenciji (retorici) koja u srednjem vijeku biva osobito vrednovana. Retor je pojam naobraženog čovjeka kao i u antici, a morao je uz umijeće govora (*cognitio verborum*) suvereno poznavati povijest, zemljopis, politiku i književnost što se nazivalo *cognitio rerum*. Humanisti su uzviknuli filozofima i teolozima *AD FONTES*, a to u praksi znači učenje hebrejskog i grčkoj jezika. U tim humanističkim kolegijima njegovana je optimistička slika o čovjeku, a disciplina se održavala studentskom samoupravom i nadzorom. Sav odgoj išao je za humanističkim idealom i kršćanskom vjerskom praksom.

Što je Ignacije odobrio u Messini, Beču, u *Germanicum*u i drugdje, dalo je povoda nakon njegove smrti da se ustostroči, proučava i konačno nakon dugogodišnjih rasprava dovrši u monumentalnom *Ratio Studiorum* za generala Aquavive 8. siječnja 1599. *Ratio* nije toliko originalno djelo koliko zbirka prokušanih metoda i velikih iskustava. Ova ujednačena pedagogija urodila je i duhovnim jedinstvom odgoja i sustava, što je svijet do tada nije vidio.

Taj pedagoški eros stvorio je i u Hrvatskoj onu odgojnu školsku mrežu koja nas je povezala sa svijetom kome smo i mi dali imena u znanosti i politici, u Crkvi i kulturi, koja su taj svijet i sama stvarala.

I danas oko 25%, dakle oko 6200 isusovaca s 82000 laika rade na odgoju oko 2 milijuna đaka i studenata. U Americi, posebno u Latinskoj Americi, te u Indiji sa 115 sveučilišta i visokih škola te 435 kolegija (srednjih škola). Danas se sve više otvaraju izvanškolski centri po gradovima u kojima mladi slobodno raspravljaju i traže odgovore na pitanje o smislu i cilju života. Školski rad i studentski pastoral i danas je aktualan kao i u prijelomno Ignacijevu doba. Na nama je da s više mašte odgovorimo izazovu novog vremena.

IGNATIUS AND EDUCATION

Jerko Matoš

Summary

The spiritual climate at the time of Ignatius' renewal »in capite et in membris« can be described as the autumn, the decline of the Old world and the birth of humanistic renaissance thought and search for life. Ignorance of both the clerus and the poor stimulated Ignatius to intense study and acquisition of knowledge. Ignatius, as well as the first Jesuits, are to be the most ardent promoters of university studies, which resulted in universal benefit for mankind. The first Jesuits were the instigators of a network of secondary schools and universities of their own. Colleges were founded in larger towns throughout Europe, the Jesuit professus teaching lay students as well as their own ones. In 1580 the Society of Jesus already had 144 colleges, in the mid-18th century even 670. In Croatia, in Zagreb, the Jesuits also founded a college, an academy, the beginning of an educational network of schools which represented our bond with world of culture and science. The Jesuits thus rapidly changed from itinerary missionaries into a mainly educational and scholastic order. Ignatius' aim was integral education, since this was the only way to achive renewal and extension of christian education. At present there are about 6.200 Jesuits and 82.000 lay teachers educating about two million students of all grades.